

Línies mestres: I

IDES
Institut d'Estudis de la Seguretat
FUNDACIÓ PRIVADA

Josep Maria Terricabras

La importància de la reflexió ètica
Seguretat versus llibertat
Vida privada i vida pública

Conferència inaugural
Acte de presentació
16 de desembre de 2016

La ciberseguretat a Catalunya
Informe 2016 de l'Observatori del Risc



© Institut d'Estudis de la Seguretat

© Josep Maria Terricabras

Organitza/edita

Institut d'Estudis de la Seguretat

Col·legis i associacions col·laboradores

Col·legi d'Enginyers Agrònoms de Catalunya

Col·legi d'Enginyers de Camins, Canals i Ports de Catalunya

Col·legi d'Enginyers Industrials de Catalunya

Col·legi d'Enginyers en Informàtics de Catalunya

Associació Catalana d'Enginyers de Telecomunicació

Membre protector de l'IDES

PrevenControl

Direcció editorial

Imma Ros



Línies mestres: I

Josep-Maria Terricabras

La importància de la reflexió ètica

Seguretat versus llibertat

Vida privada i vida pública

IDES

 Institut d'Estudis de la Seguretat
FUNDACIÓ PRIVADA

No hi ha dubte que l'imponent progrés tecnològic ha estat la causa del creixement de la riquesa i de la millora del nivell de vida de la població dels països desenvolupats, des de la revolució industrial. Això no obstant, aquest progrés no és inocu, ve associat amb un seguit de contraindicacions (a les que anomenem riscos) de les que no sempre en som conscients.

Els nous riscos tenen aquesta característica; són incerts, s'amaguen i ens confonen embolcallats de modernitat; necessiten de la ciència i del coneixement per tal de fer-los evidents.

I així, la nostra societat va avançant, posant pegats i cataplasmes per “assegurar-nos” que avancem en el camí correcte, que avancem de manera segura i sostenible i omplim de protocols i procediments. d'obligacions i de prohibicions, tots els àmbits de la nostra vida: economia, treball, família, persona... per tal de saciar el nostre desig de seguretat.

El desig de seguretat és humà, comprensible, però impossible de satisfer. Això no vol pas dir que no ho haguem d'intentar creant sistemes, models i eines per intentar, almenys, minimitzar el risc, però de vegades és necessària una visió més global, profunda, de la nostra realitat social en el marc del risc i la seguretat.

Justament això és el que pretenem amb aquesta petita línia editorial que hem anomenat “Línies mestres” que, precisament, vol esbossar un rerefons que ens sigui útil per avançar de manera conscient en els plantejaments en seguretat que, com a societat, estem dibuixant.

La primera línia mestra ens la traça Josep-Maria Terricabras que ens va acompanyar a l'acte de presentació de l'Informe 2016 de l'Observatori del Risc i ens va regalar la reflexió imprescindible que podeu llegir a continuació.

Aquest primer número es vol dedicar al nostre president, Jordi Guix, que va morir el passat mes de febrer. Per la seva constància, la seva perseverança i el seu compromís.

Josep-Maria Terricabras

Filòsof i eurodiputat

CONFERÈNCIA INAUGURAL

Gràcies per l'amable invitació a participar en aquesta nova edició d'un Informe de l'Observatori del Risc. D'aquí a dos dies farà catorze anys (com passa el temps!) que ja vaig tenir el goig de participar en la presentació de l'Informe de l'any 2002.

Ens trobem al mig d'una revolució tecnològica de gran abast. Tal com l'entenc, una revolució és un canvi, per a una part significativa de la població, en la manera de treballar,

de menjar, de divertir-se, d'aprendre, de relacionar-se, és a dir, un canvi en la manera de pensar i de viure. El canvi realment revolucionari és irreversible, perquè encara pot anar endavant i experimentar

La revolució tecnològica, el món digital representen la primera gran revolució gairebé global després de la revolució industrial.



canvis posteriors, però ja no pot tornar enrere. La revolució tecnològica, el món digital representen, a parer meu, la primera gran revolució gairebé global (de fet, cap no ho és totalment) després de la revolució industrial.

Avui que l'Observatori aborda la qüestió de la «ciberseguretat a Catalunya», no em correspon a mi de fer-hi cap aportació tècnica. M'agradaria, en canvi, contribuir-hi amb una triple reflexió que contindrà també una mirada europea i que, encara que sigui de caràcter general, confio que no sigui ben intrascendent. La meua intervenció es dividirà en tres parts: 1. Importància de la reflexió ètica; 2. Seguretat versus llibertat; 3. Vida privada i vida pública.

1. Importància de la reflexió ètica

La maleïda divisió en el coneixement bàsic –no dic en l'especialitzat–, ha fet que guanyés terreny la distinció entre ciències i lletres, consagrada en els plans d'estudis i, per tant, consagrada en el cap dels ciutadans. I això ha portat a consideracions molt peregrines, com la de considerar que algú pot ser una persona formada, fins i tot un di-

rigent empresarial o social, essent alhora un ignorant important, un ignorant influent, fins i tot reconeixible, i de vegades, ventant-se de ser-ho. I així com es pot ser «llicenciat específic» en alguna cosa de lletres i «llicenciat específic» en alguna cosa de ciències, també es pot ser «ignorant general» en lletres i «ignorant general» en ciències. I no em refereixo, és clar, al fet que algú que hagi fet lletres acabi, malgrat tot, sent ignorant en lletres o que sigui ignorant en ciències algú que hagi fet ciències, sinó que dic que algú, que potser ha fet una excel·lent carrera de lletres o de ciències, pot ser, per prescripció facultativa, ignorant en l'altra de les anomenades «dues cultures».

Els exemples de què dispo són tan esfereïdors, que podrien ofendre les oïdes dels presents i no els esmentaré. Però que algun titulat no llegeixi mai cap llibre pel plaer de llegir-lo ni tingui cap mena de curiositat intel·lectual sobre els darrers avenços científics

Una de les conseqüències més pertorbadores de l'esquizofrènia cultural en què vivim és el trist paper que sovint atorguem a l'ètica.

o informàtics, tot i que en faci servir els artefactes més avançats, són senyals evidents d'ignorància galopant, que més aviat reforcen que la nostra societat s'estigui convertint en la «realitat ensopida» que criticava Lewis Carroll a Alicia en terra de meravelles.

No tinc cap dubte que una de les conseqüències més pertorbadores de l'esquizofrènia cultural en què vivim és el trist paper que sovint atorguem a l'ètica. Molta gent, molta, massa, pensa que hi ha activitats humanes èticament neutrals. Els que fa més pena que ho diguin són els economistes i els polítics, però de vegades també ho diuen els enginyers, els advocats i fins i tot els professors o els filòsofs. Els paletes, lampistes i soldadors no ho diuen mai perquè no acostumen a plantejar-se problemes d'ètica i simplement saben quan són bons i quan són dolents, cosa prou important i ben digna d'aplaudir, perquè val molt més tenir comportaments

L'ètica és una peça fonamental de la reflexió humana en tots els àmbits de la vida, tot i que, sorprenentment, és ignorada per molts, que la troben, de fet, innecessària.

ètics correctes que no pas conèixer teories i fer llargues reflexions sense que aquestes arribin mai a influir la vida pràctica.

I és que l'ètica és vista sovint com un afegitó a les accions que fem. Molts encara tenen la increïble idea que les accions humanes són neutrals, i que aquesta neutralitat pot ser, després, decantada cap a una banda o l'altra amb una aportació ètica externa (per exemple, amb la bona intenció o la bona finalitat amb què s'ha fet aquella acció). La idea de la neutralitat de les accions humanes és absolutament inacceptable. Si la inacció ja no és neutral, ¿com en pot ser l'acció, qualsevol acció? Una cosa ben diferent d'aquesta és que algú digui que, de dues accions diferents, cap d'elles no és preferible a l'altra, cosa que també pot ser perquè l'una tingui uns elements que quedin contrarestats per elements que té l'altra. Però que, de dues accions, no se sàpiga quina triar, no vol dir, de cap manera, que aquelles dues possibles accions siguin neutrals, ni que ho sigui l'elecció de l'una o de l'altra.

Quan parlo de la no-neutralitat de les nostres accions m'estic referint, és clar, al fet que les nostres accions sempre van encaminades a algun objectiu per algunes moti-

vacions que ens hi porten. I ni els objectius ni les motivacions no són neutrals, és a dir, són les que són però en podrien ser unes altres, de ben diferents, fins i tot contràries o contradictòries amb elles, tal com passa quan es comparen les motivacions diverses que inspiren els humans. Aquest és justament l'àmbit de l'ètica, que és l'àmbit de l'elecció i del compromís, un àmbit que sovint provoca tensió (interna i externa) i que està estretament involucrat, és clar, amb els àmbits de la vida domèstica, la vida professional, la vida social i política.

Perquè és l'ètica la que ens ajuda a reflexionar sobre allò que podem fer, allò que ens convé fer, allò que hauríem de fer i també allò que hauríem d'evitar. Per això l'ètica

El coneixement, la ciència i la tècnica sense valors són cecs que no ens poden conduir enlloc.

és una peça fonamental de la reflexió humana en tots els àmbits de la vida. Sorprenentment, l'ètica és ignorada per molts, que la troben, de fet, innecessària. Es troba innecessària quan es considera una reflexió que respon simplement a gustos personals; quan es considera que la reflexió ètica és la cirereta del pastís i que, com a tal cirereta, és prescindible, perquè el que és important és la reflexió tècnica, la consideració empresarial, la visió social, el càlcul econòmic; si, a més de tot això, es vol fer una reflexió ètica, estarà molt bé –es pensa sovint–, però aquesta reflexió en res no condicionarà els càlculs i reflexions anteriors, que ja estaran acabats i definits. Alguns també pensen que la reflexió ètica és allò que es poden permetre només els que no tenen problemes, perquè els que tenen problemes s'han de dedicar a resoldre'ls, com si la resolució de problemes es pogués fer –tornem-hi!– sense tenir en compte ni valors ni criteris que van més enllà del coneixement professio-



nal, de la ciència, de la tècnica o de les normes acceptades per un grup determinat.

El coneixement, la ciència i la tècnica sense valors són cecs que no ens poden conduir enlloc. O millor –i diguem-nos la veritat–: el coneixement, la ciència i la tècnica no són mai cecs, no són mai neutrals, i si ens ho semblen o si volem que passin per ser-ho, és perquè ens interessa d'alguna manera, perquè ja ens va bé que certes coses no es plantegin, perquè volem fer creure que els nostres treballs i les nostres conclusions són els únics possibles, que han de ser acceptats sense crítica i sense alternativa.

Per això em sembla tan bé que vostès no vegin l'ètica com quelcom superficial, prescindible i que es vulguin plantejar qüestions tècniques –de vegades, molt especialitzades– tenint sempre present que aquestes qüestions estan relacionades amb el progrés social, amb els seus avantatges i els seus riscos. Perquè la dimensió ètica –la dels valors, la dels criteris– és present en totes aquestes qüestions, però no com una cirereta –que tant li fa que sigui verda com vermella– sinó com un element que ajuda a lligar i amassar els problemes per, finalment, ajudar a resoldre'ls. I

per això les discussions més importants en els debats i els estudis tècnics no són els que fan referència a les anàlisis, els coneixements, les hipòtesis i les conclusions –que són també discussions prou importants–, sinó que les discussions de debò, les que ens farien enfadar, les que ens podrien arribar a confrontar i a enemistar són les que tenen a veure amb els criteris que apliquem, amb els principis que volem defensar, amb els valors que volem promoure amb els nostre estudis, les nostres obres, els nostres projectes. Certament, els criteris, els principis, els valors són el moll de l'os de la vida humana, són allò que pot fer canviar les nostres vides, són allò que hauria de condicionar les nostres descobertes, l'ús dels nostres recursos i l'arquitectura dels nostres estudis i treballs. Perquè, si no discutim, si no ens barallem, per allò que és important, ¿per què fem allò que fem? ¿O és que no fem les coses per canviar el món, per millorar-lo –cadascú segons la seva ideologia–, per millorar la vida dels conciutadans i la vida pròpia? Jo estic segur que vostès debaten, i es barallen, no només amb els valors sinó també pels valors, i també estic segur que això no els impedeix, sinó ben al contrari, d'arribar a acords.

2. Seguretat versus llibertat

Després de cada tragèdia terrorista, després de la tragèdia diària d'atemptats i assassinats arreu del món, reaccionem alarmats i impotents. És obvi que les accions suïcides són imprevisibles i imparables. Hem de treballar per eradicar les causes i les raons que poden portar a aquests desastres. I això vol dir, entre altres coses, una política internacional de promoció real dels països més desfavorits del món; cap mena de complicitat amb règims dictatorials, que han de ser aïllats per molt petroli que tinguin; reducció i control en la venda d'armes; polítiques socials i laborals actives, tant a Europa com allà on els europeus tinguem alguna influència; contundència contra els grups feixistes armats; solidaritat i coratge en la rebuda d'immigrants i refugiats.

Hem de fer tot això i moltes més coses. Sobretot ho ha de fer una Unió Europea en què hi hagi de debò

El terrorisme, i particularment l'informàtic, són motiu de gran preocupació a les institucions europees.

unitat d'acció, sense que cada Estat membre pugui tirar pel seu compte com si no formés part del grup. El terrorisme i particularment el terrorisme informàtic són motiu de gran preocupació a les institucions europees. Només algunes petites notes per mostrar aquest interès i aquesta preocupació:

a) La Comissió Europea ha aprovat 25 milions d'euros per ajudar els Estats membres en l'accés a «tecnologies i equipaments d'importància estratègica, des de capacitats espacials, marítimes, aèries i terrestres fins a qüestions relacionades amb la ciberseguretat». El 2020 hi vol destinar 90 milions i, a partir d'aleshores, arribar als 500 milions.

b) Sir Julian King és el Comissionat per la Seguretat de la Unió. Fa uns dies, concretament el 28 de novembre del 2016, uns quants eurodiputats hi vam mantenir una reunió en què els tres temes estrelles van ser precisament aquests: terrorisme, cibertacs, crim organitzat.

c) Jo mateix he estat ponent a l'ombra (shadow rapporteur) del Reglament que vam aprovar sobre Europol. Hi vam incloure la IRU (Internet Referral Unit), em sembla que massa precipi-

Cal reflexionar seriosament sobre la relació entre llibertat, seguretat i informació.

tadament, perquè no queden prou clars els seus límits i el seu control. I ara mateix s'està organitzant el Joint Parliamentary Scrutiny Group, que hauria de servir per controlar millor l'acció d'Europol i d'IRU. Precisament ahir en vaig parlar a l'European Economic Area – Joint Parliamentary Committee (que inclou Islàndia, Noruega, Liechtenstein, i que té com a país observador Suïssa). Si em permeten de completar aquesta informació del meu treball més personal, em permeto recordar que el Brexit – que ara també m'ocuparà perquè sóc un dels dotze membres del Parlament Europeu que en farem el seguiment– inclou importantíssimes qüestions de seguretat de tot tipus, tant social, de drets i econòmica, com, és clar, seguretat logística i militar.

Aquestes notes eren només per mostrar l'interès, la preocupació, constant, diària, per la qüestió de la seguretat i de la ciberseguretat a Europa. Alhora, però, penso que nosaltres –en el sentit ètic que he exposat abans– hem de reflexionar

seriosament sobre la relació entre llibertat, seguretat i informació. Així els ho faig saber constantment als meus col·legues europeus, recolzant-me en la meua condició d'antic professor de filosofia. No pot ser que el terrorisme destrossi les nostres llibertats o que acabem vivint en un món que sembli una presó. Per això també ara em permetré de formular unes brevíssimes reflexions sobre la relació entre llibertat, seguretat i informació. Perquè aquests problemes també són conceptuals. Segons quina anàlisi se'n faci, s'adoptaran determinades polítiques i accions concretes. Passo a numerar molt breument aquestes reflexions, sense entrar en les aplicacions concretes que convingui fer.



La seguretat i la informació només tenen sentit quan protegeixen les llibertats.

1. LLIBERTAT i SEGURETAT.

Tant els drets i llibertats com la seguretat són valors importants. Però els valors no s'apliquen sempre igual. En una societat autoritària, la seguretat va al davant de tot i s'oposa a les llibertats. Això fa que, a mesura que creix la seguretat van disminuint les llibertats. En canvi, en una societat realment democràtica (o amb aspiracions de ser-ho), les llibertats són tan fonamentals que la seguretat no s'hi oposa, sinó que està al seu servei. En una societat així, la seguretat s'entén com la seguretat de les llibertats. Són aquestes les que s'han d'assegurar i protegir per a tots els ciutadans.

2. INFORMACIÓ i SEGURETAT.

Alguns pensen que si s'augmenta la informació sobre la població se la podrà protegir millor, com si la relació informació-seguretat fos una relació causa-efecte. L'experiència mostra que aquesta relació causal no existeix. Hi ha moltíssims casos d'absoluta informació en què no s'ha arribat a garantir la seguretat dels ciutadans. La informació és important però no és decisiva. Per això no es pot acceptar que una in-

formació massiva i intrusiva sobre tota la població comporti més seguretat per a tots.

3. SEGURETAT i INFORMACIÓ.

Si de debò es busca la seguretat ciutadana, convé defensar que la informació sobre els ciutadans també hauria de ser segura. I l'experiència ens ensenya no solament que no es pot garantir la seguretat dels ciutadans basant-se en la informació que es té d'ells, sinó que tampoc ningú no pot garantir que la informació de què es disposi serà absolutament segura. Els millors controls de la informació han estat trencats moltes vegades.

La seguretat i la informació només tenen sentit quan protegeixen les llibertats. Per si mateixes representen molts riscos que no es poden assumir si no es garanteix que es reforcen, i no es debiliten, els valors i les pràctiques democràtiques.

3. Vida privada i vida pública

Els dualismes ens han ajudat a ordenar els fets i la realitat complexa, però s'han imposat de tal manera que sovint ja només sabem



ser abordats, però no han de ser tractats amb independència els uns dels altres.).

Per això les persones han de ser vistes no solament com a unitats (no trossejades) sinó també en relació amb l'entorn social, animal, físic i mediambiental. En aquest sentit, no s'ha d'oposar, de manera automàtica, privat i públic, senzillament perquè tampoc «privat» no és igual a «personal», ni «públic» no és igual a «comunitari».

parlar i pensar en termes de blanc/negre, ells/nosaltres, raó/emoció, lletres/ciències (que he comentat al començament), risc/seguretat, privat/públic, entre moltíssims d'altres.

Els dualismes ens fan perdre els grisos i els matisos, ens fan perdre capacitat de judici, de distinció, de reflexió. Un d'aquests matisos –molt rellevant també per a les qüestions de seguretat– és el que es fon en el dualisme privat/públic que he esmentat en darrer lloc.

No dic que tot estigui barrejat, encara que tot es pugui barrejar. Dic, en canvi, que és important tenir una visió holista, no una visió atomista. (No es pot agafar tot a coll i de cop; els problemes s'han de dividir en parts perquè puguin

Certament, no tot allò que és meu (personal) és privat (p.e., un títol o un document d'identitat), encara que sigui de vegades «intransferible», perquè allò que és intransferible justament perquè ho és, no és privat, sinó només personal.

I, és clar, no tot allò que és públic és comunitari (p.e., l'ordre públic, la seguretat pública, que justifica, almenys entre nosaltres, que no es generalitzin les armes, ni entre els individus ni entre les comunitats).

És en aquesta línia que convé adonar-se que la seguretat privada pròpiament no existeix, encara que hi pugui haver seguretat personal. Però també aquesta és seguretat compartida, perquè la personal mai no ho serà si no ho és la de moltes

més persones. Els atacs són atacs compartits. Les llibertats, també. Per això un treball sobre els atacs i les llibertats és un treball que ens afecta, matisadament, a tots. Per això tots hi estem interessats: no solament estem contents quan està ben fet, sinó que encara n'estem

més quan s'aplica bé, quan s'aplica en benefici de tots, a cadascun segons la seva necessitat, segons la necessitat, la urgència, que sentim de salvar la seva llibertat, la llibertat de tots.

Moltes gràcies.



Línies mestres: 1

IDES
Institut d'Estudis de la Seguretat
FUNDACIÓ PRIVADA

Agrònoms
LABORANTIS CATALANS
del treball agrícola

Camins.cat
Centre d'Investigació de Seguretat
de Camins, Ferrocarrils i Transport

Enginyers
Industrials de Catalunya

informà **TICs**
del treball

Telecos
del treball de telecomunicacions
i de les tecnologies relacionades